

Yayın Geliş Tarihi: 11.07.2017

Yayına Kabul Tarihi: 02.08.2018

Online Yayın Tarihi: 12.11.2018

http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.327744

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 20, Sayı: 3, Yıl: 2018, Sayfa: 417-441

ISSN: 1302-3284

E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASI SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİ KRİZE YÖNLENDİRME ÇABALARI¹

İnan YILDIRIMLIDAL*

Öz

Bu çalışma Türkiye'nin, dış politika ajandasında en önemli bölgelerden biri olarak yer alan Balkanlarda, 1990'lı yıllarda yaşanan krize uluslararası örgütler nezdinde vermiş olduğu tepkiyi ve girişimleri araştırmaktadır. Çalışmada öncelikle Türkiye'nin Balkanlarla olan tarihsel ve kültürel bağları incelenmiş, devamında Yugoslavya'nın dağılma süreci tarihi bir vaka olarak araştırılmıştır. Yaşanan kriz; Türkiye'nin bölge ile olan tarihi ve kültürel bağları, ekonomik ilişkileri ve halklar arasındaki yakınlık sebebi ile Türkiye'nin bir uluslararası aktör olarak dâhil olması gereken bir olay olmuştur. Türkiye olaylara öncelikle Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması yönündeki politikası ile dâhil olmuş, parçalanma kaçınılmaz hale geldiği zaman ise bu politika başta Boşnaklar olmak üzere bölgedeki halkların güvenliği, bağımsızlığı ve çatışmanın son bulması yönüne kaymıştır. Türkiye'nin girişimlerinin karakteristik özelliklerinden en belirgin olanı başta BM olmak üzere NATO, AET ve İKÖ gibi örgütlerin dikkatini krize çekme çabası olmuştur. Türkiye'nin girişimleri irdelendiğinde ise girişimin yapıldığı örgütte sahip olduğu pozisyonun girişimlerin sonuçlarında doğrudan etkili olduğu açığa çıkmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi üyeliği ve AB'ye tam üyelik gibi örgütler nezdindeki diplomatik etkisini artırma çabalarının Türk dış politikasının temel hedeflerinden biri olmaya devam etmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Balkanlar, İç Savaş, Birleşmiş Milletler, NATO, Türk Dış Politikası.

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Yıldırımıldal, İ. (2018). Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Türkiye'nin uluslararası örgütleri krize yönlendirme çabaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3), 417-441.

¹ Bu makale adı geçen yazar tarafından İnönü Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda tamamlanan (2015) yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Doktora Programı, ORCID: 0000-0002-4757-287X, inanyildirimlidal@gmail.com

TURKEY'S EFFORTS OF STEERING INTERNATIONAL ORGANIZATIONS TO THE CRISIS IN THE PROCESS OF YUGOSLAVIA'S DISINTEGRATION²

Abstract

This study investigates Turkey's responses and initiatives to the crisis of the Balkans, one of the most important regions in Turkish foreign policy agenda, in the 1990s before international organizations. In this study, firstly, the historical and cultural ties of Turkey with the Balkans were examined and the disintegration process of Yugoslavia was investigated as a historical case. The crisis has become an event that should be included by Turkey as an international actor because of historical and cultural ties between Turkey and the region, economic relations and closeness between peoples. Turkey first of all has involved to the events with policy towards the preservation of Yugoslavia's territorial integrity, when the fragmentation becomes inevitable; the policy shifted to direction of security and independence of people, notably Bosnian, in the region and end up of the conflict. The most distinct characteristic feature of Turkey's initiatives is to call attention to international organizations such as notably the UN, NATO, the EU and the OIC. When Turkey's attempts examined, the position of Turkey in the organization in which the attempts has been made has increased to be effective in the results of these attempts. As a result, it was understood that, the efforts for increasing her diplomatic influence before international organizations such as Turkey's membership of the UN Security Council and full membership of the EU should continue to be one of the main goals of Turkish foreign policy.

Keywords: *Yugoslavia, Balkans, Civil War, United Nations, NATO, Turkish Foreign Policy.*

GİRİŞ

Balkanlar, gerek coğrafi olarak Türkiye'nin Avrupa kıtasına uzantısını teşkil etmesi, gerekse Türk ulusunu şekillendiren tarihi süreçte özel konuma sahip olması ve Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi bağlamında geleceğe dönük büyük potansiyel içermesi sebebi ile Türk dış politikasında büyük öneme haiz olmuştur. Yugoslavya'nın dağılması süreci ve devamında ortaya çıkan istikrarsızlık uluslararası barış açısından tehlikeli boyutlara ulaşmış, bölge 1990'lı yıllarda tahrip gücü yüksek savaflara ve soykırıma şahit olmuş, barış ve istikrar uluslararası müdahaleyle ancak sağlanabilmiştir. Yugoslavya'nın dağılma süreci Türkiye'nin bölge ile sahip olduğu çeşitli ekonomik, kültürel ve coğrafi bağlar sebebi ile dış politika ajandasında önemli bir yer işgal etmiştir. Bu çalışmada, Yugoslavya iç savaşı sırasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Konseyi, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

² This article is compiled from the master's thesis, which was completed by the aforementioned author in Inonu University, Department of Political Science and Public Administration (2015).

nezdinde yapmış olduğu girişimler irdelenecek, bu örgütlerin dikkatini bölgeye çekmede ne derece etkili olduğu değerlendirilecektir.

BÖLGENİN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'NİN BALKANLARLA OLAN TARİHSEL VE KÜLTÜREL BAĞLARI

“Balkanlar” kelimesi Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlükte “Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna – Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı içine alan bölge” olarak tanımlanmaktadır. Kelimenin kökeni olan “Balkan” sözcüğü ise aynı sözlükte “sarp ve ormanlık sıradağ” anlamında kullanılmaktadır (TDK, 2009: 358). Bu yönü ile kelime Türkçe kabul edilmekte ve diğer dillere de Türkçe'den geçtiği düşünülmektedir.

Bazı yayınlarda hakkında Güneydoğu Avrupa da denilen Balkanlar veya Balkan Yarımadası, Avrupa kıtasının güneydoğu kesiminde, İtalya Yarımadası'nın doğusu, Anadolu'nun batısı ve kuzeybatısında yer alan coğrafi ve kültürel bölgedir. Bölge adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen Balkan kelimesi ile adlandırılan dağ silsilesinden almıştır. Bölgenin bazı kesimleri, çok yönlü geri kalmışlık sebebiyle Avrupa'nın sorunlu yerlerinin başında kabul edilir (Özey, 2013: 25).

Balkanlar; tarihi, kültürel ve insani bağlar bakımından olduğu kadar, coğrafi, siyasi ve ekonomik açıdan da Türkiye için öncelik taşımaktadır. Ayrıca bölge, Türk ulusunu şekillendiren tarihi süreçteki özel konumu, Avrupa Birliği üyelik hedefi bağlamında geleceğe dönük içerdiği potansiyel ve coğrafi olarak Türkiye'nin Avrupa kıtasına uzantısını teşkil etmesi sebebiyle önem taşımaktadır. (Nasuhbeyoğlu, 2008: 1).

Balkanlar, Osmanlı Devleti için sıradan bir toprak parçasından ziyade ekonomik, siyasi ve askeri bir kaynak olarak da önem arz etmiştir. Özellikle 15'inci yüzyıldan sonraki dönemde Balkanlar, bölgedeki tarım ve hayvancılık potansiyeli ile tahıl üretim kapasitesi sayesinde ekonomik açıdan, bölgeden 60'a yakın Türk olmayan sadrazam çıkması ile siyasi yönden, bölge halkından temin edilen yeniçeriler ile de askeri yönden Osmanlı Devleti'ne destek olmuştur. Osmanlı Devleti, bölgeye hâkim olduğu yaklaşık 550 yıllık süre boyunca yapmış olduğu hizmetler ile Balkanlar ve Türkiye arasında kalıcı bir dostluk ve akrabalık ilişkisi doğmasına vesile olmuştur (Özey, 2013: 4).

Bugün Yunanistan ve Romanya'da yaşayan ve Türkçe konuşanlar bir yana bırakılırsa geri kalan 50 milyon halkın yüzde 20–22'si, Osmanlı Müslümanıdır. Örneğin Kosova'da nüfusun yüzde 91'i; Arnavutluk'ta ise yüzde 70'i Müslümandır. Arnavutluk'ta Boşnakça ve Türkçe konuşanlar ve kendilerini Balkan veya Avrupa Müslümanı olarak tanıtanlar çoğu kez Türk olarak isimlendirilirler. Aynı zamanda mensup oldukları devletin de ismini kimliklerine eklemektedirler. Türkiye nüfusunun yüzde 20–30'u ise Balkan göçmeni ve onların çocuklarıdır.

Türkiye'ye evlilik yoluyla birleşerek göçen yarı göçmen veya Anadolu kökenli kimselerin çocuklarının ve torunlarının da Balkanlar'ı kendilerine yakın gördükleri bir gerçektir (Karpas, 2013: 37).

Nasuhbeyoğlu, Özey ve Karpas'ın vurguladığı sebepler dolayısı ile Türkiye dış politikada Balkanlara Cumhuriyet tarihi boyunca ilgi göstermiştir. Balkanlarda yaşayan halkların sorunları ülkede yankı bulduğu gibi Türkiye'nin iç ve dış politika olayları da Balkanlarda etkiler ve tepkiler doğurmuştur.

Türkiye topraklarının %5'i Balkanlarda yer almaktadır. Batıya dönük vizyonu sayesinde Balkanlardaki toprağının küçük olduğuna bakmaksızın Türkiye, yakın zamana kadar Akdeniz ve Balkan ülkesi olma kimliğini Orta Doğulu olma kimliğinin üzerinde tutmaya çalışmıştır. Bu sebepten dolayı Balkanlar hem dış politika yönelimi, hem stratejik hem de insani ve kültürel boyutlarıyla Türkiye için önem taşıyan bölgeler listesinin hep üst sırasında yer almıştır. Bölgenin Türkiye açısından öneminin temel başlıkları; tarihsel bağlar, Türkiye'de hayatını sürdüren Balkan asıllı vatandaşlar, Balkanlardaki Türk ve Müslüman azınlık ile coğrafi ve stratejik nedenlerdir.

Türkiye'nin bölge ile olan bağlarının ilki olan tarihsel bağlar incelendiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda 550 yıl süren egemenliği, bölgenin dinsel, etnik, kültürel ve ekonomik yapısını şekillendirmede asli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin Balkanlarda oluşturmak istediği her politika bu tarihsel mirasın etkisinde kalmış ve Türkiye'nin attığı her adım "Osmanlı'ya dönüş" olarak algılanmıştır. Osmanlı'nın Balkanlardaki bazı kesimler üzerinde bıraktığı bu etkinin bir anlamda tersi Balkanlardaki Osmanlı etkisinin en net hissedildiği yer olan Bosna'da gözlemlenebilmektedir (Oran, 2012: 167-170). Aynı kültürü Gülseren şöyle ifade eder:

"Bosna'daki Osmanlı eserini en iyi temsil eden şey Bosna halkının kendisidir. Boşnakların siyasal ve toplumsal model olarak, tüm yıkım ve katliamlara, yakın geçmişlerindeki provokatif deneyimlerine rağmen bir arada yaşamada, Saraybosna'nın çok kültürlü yapısını korumada gösterdikleri bilinç, bence Osmanlı'nın bıraktığı en anlamlı tarihî mirastır." (Gülseren, 2007: 56).

İkinci olarak, Türkiye'de bulunan 5 ila 7 milyon arası Balkan göçmeninin büyük bir çoğunluğu geldikleri ülkelerdeki akrabalarıyla temaslarını sürdürmekte, o ülkede akrabalarının karşılaştıkları sorunların olumsuz etkilerini Türkiye'ye taşımaktadırlar. Söz konusu olumsuzluk, mezkûr ülkedeki yakınlarının çektiği sıkıntılara üzülmeyin yanında, yeni bir göç dalgasının hayatlarını etkileyecek olmasındandır (Oran, 2012: 170).

Türkiye, hem ülke içerisindeki Balkan lobisi hem de bölgede üstlendiği büyük ülke olma rolü sebebi ile Balkanlardaki Türk ve Müslüman azınlığa yönelik zaman zaman etkin bir tavır almıştır. Bunun yanında Tito dönemi dışında bölge azınlıklar açısından hep sıkıntılı olmuş, Türkiye de sadece Türk azınlıklar

tarafından değil Türkiye'yi hami olarak gören bütün Müslüman azınlıklar tarafından da bir çare olarak değerlendirilmiştir. Bölgede var olan ve açıkça gözlemlenebilen Türk-İslam kimliği, Türkiye'nin önünde tarihsel bir sorumluluk olmuştur (Bozkurt, 2010: 57).

Balkan ülkelerinin Türkiye algısı ise çeşitlilik göstermektedir. BİLGESAM tarafından 2012 yılında anket vb. yöntemler ile belirlenmeye çalışılan söz konusu algıda etkili olan temel faktör dindir. Bahse konu raporda Bilgiç ve Akyürek, Balkan ülkelerinin Türkiye'ye bakışını bazı veriler ışığında değerlendirmiştir. Raporda yer alan bulgular, Müslüman Balkan toplumlarında Türklere sempati düzeyinin çok olumlu (%71-88) olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Hristiyanlar Makedonya ve Arnavutluk vatandaşları arasında da Türklere sempatinin olumlu olması bir başka dikkat çeken husustur. Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Hırvatistan gibi ülkelerdeki Hristiyan vatandaşların Türklere sempatisinin %40'lar düzeyinde olması da bir diğer önemli noktadır (Bilgiç ve Akyürek, 2012: 90-93). Özellikle bölge Müslümanları arasında Türkiye'ye karşı olan ilgi ve sempati 1990'lı yıllara kadar Boşnaklar arasında anavatanından sonra Türkiye'yi en çok yaşanılmak istenen yer haline getirmiştir (Meier, 2005: 192). Sadece Bosnalı Müslüman halk değil 1990'ların başından itibaren yönetim de İslam kimliğini ön plana çıkarmaya başlamıştır. Aliya İzzetbegoviç'in göreve başladıktan ziyaret ettiği ilk üç ülke Libya, İran ve Türkiye'dir. 1991 yılında Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkiye'ye gerçekleştirdiği bir başka ziyarette ise bir İslam Paketi imzalamaya niyetini belli etmiştir (Gibbs, 2009: 118).

Balkanlar bölgesi ayrıca coğrafi ve stratejik olarak birden fazla açıdan Türkiye için önemlidir. İlk olarak Balkanlar, Türkiye'nin hem ekonomik hem de siyasal ilişkilerinin en yoğun olduğu Avrupa ülkeleri ile arasındaki köprüdür. Balkanların Türkiye ekonomisindeki yeri tarihi ve kültürel bağlar kadar köklü olmasa da kuvvetlidir. Ancak ekonomi, Türkiye'nin Balkanlar'daki varlığını açıklayan diğer faktörlere bakıldığında, kısmen daha yeni bir faktördür (Oran, 2012: 170-171).

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi neticesinde Balkan ülkelerinde piyasa ekonomisine geçiş sürecinin yaşanmaya başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle var olan ticari ve ekonomik ilişkileri de bu olumlu havadan etkilenmiş, gelişmeye başlamıştır. Ancak, ekonomik ilişkiler yıldan yıla gelişim göstermekle birlikte, henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır. Ayrıca eski Yugoslavya coğrafyasında yaşanan savaşlar neticesinde Türk işadamları bölge ülkeleri içinden daha çok Romanya ve Bulgaristan'a odaklanmıştır (Uşul, 2013: 87).

Türkiye'nin Balkanlardaki tek toprak parçası olan Trakya'nın İstanbul ve Boğazların savunması açısından taşıdığı stratejik önem de yadsınamaz. Balkanlardan gelecek bir saldırının savunulması ve yeterli ülke derinliğine ulaşılması, söz konusu toprak parçalarının güvenliğinin devam etmesi ile mümkün olacaktır (Oran, 2012: 171).

Türkiye'nin, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde sergilemiş olduğu aktif politikanın odağında Balkanlarda yaşayan Müslümanlar yer almıştır. Bu aktif politikanın uzun vadede getirdiği olumsuz sonuç ise Türkiye ile Yeni Yugoslavya'nın ve daha sonra Sırbistan'ın ilişkilerinde ortaya çıkacak olan gerginlikler ve karşılıklı güvensizliktir. Türkiye yakın tarihte bahse konu ilişkilerin yumuşaması yönünde gayretlerde bulunmuştur. Bu gayretler ve düzelen ilişkiler özellikle Bosna'da ve Kosova'da yaşayan Sırp azınlık ile Sırbistan'da yaşayan Müslüman azınlığın durumuna olumlu katkıda bulunabilme potansiyeline sahiptir (Tesfa-Yohannes, 2011: 241).³

Tüm bu sebeplerden ötürü Türkiye, Balkanlarda 1990'lı yıllarda cereyan eden olaylara aktif bir şekilde müdahil olmuş, savaşın ilk zamanlarında Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuş, parçalanma kaçınılmaz hale gelince de bölgede bağlarının olduğu halkların güvenliği ve yaşam hakkı için mücadele etmiştir. Türkiye'nin girişimlerinin odak noktasında Bosna Hersek; yöntemlerinin en başında ise uluslararası toplum ile birlikte hareket etmek yer almıştır. Bölgenin Türkiye için önemine ilişkin yukarıdaki tartışmanın ardından çalışmanın odak noktasını oluşturan Yugoslavya'nın dağılma sürecinin ele alınması gerekmektedir.

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ

Balkanlar, stratejik öneminden ötürü 20'nci yüzyılın kilit bölgelerinden biri olmuş, ancak bu önemi sebebiyle yüzyılın hem başında hem de sonunda büyük savaşlara tanık olmuştur. 20'nci yüzyılın başlarında önce Balkan ve daha sonra da I. Dünya Savaşı'nı topraklarında çok ağır şekilde yaşayan Balkanlar coğrafyası aynı yüzyılın sonlarında Yugoslavya'nın parçalanması ile meydana gelen savaşlara şahit olmuştur. (Öksüz ve Okur, 2013: 607).

İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslavya yaklaşık 1.700.000 insanı savaşa kurban vererek ağır bir bedel ödemiş, diğer yandan da yıkık bir ülke devralmıştır. Savaş sırasında Alman faşizmine ve onun iç uzantılarına karşı savaşarak halkın desteğini kazanan Yugoslavya Komünist Partisi iktidara geçmiştir (Koka, 2013: 24). 11 Kasım 1945'te

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde Yugoslavya'da anayasal meclis toplanmış, monarşi kaldırılmış ve altı cumhuriyet ile Sırbistan'ın içerisinde iki özerk bölgenin tanımlandığı Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (Koka, 2013: 28).

³Türkiye ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin Bosna Hersek, Kosova ve Sırbistan'da yaşayan azınlıkların sorunlarının çözümüne ve bölgenin güvenliğine sağlayabileceği potansiyel katkılar için bkz: TESFA-YOHANNES, A. The Contribution of Turkish Serbian Relations Towards Improving Security in the Western Balkans. *Bilge Strateji Dergisi*. Cilt: 2. Sayı: 5. s. 233-255.

Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti sosyalizmi benimsemiş olmasına rağmen diğer Doğu Bloku ülkelerinden farklılıklar göstermiştir. Alman işgaline karşı bütün Balkan ülkeleri arasında en sert direnişi Partizan hareketi göstermiştir. Savaş sonrasında ise Sovyet uydusu olmamış, Bağlantısızlar hareketinin öncülüğünü yapmıştır. (Oran, 2012: 482).

1963 yılında kabul edilen yeni anayasa ile ülke yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır. 1963 Anayasası toplumun tüm kesimlerine kamu kurum ve kuruluşları, sağlık, sosyal, eğitim, kültür oluşumları, bankalar, kamu yönetim organları gibi her türlü birimi seçme hakkı tanımıştır. Ayrıca 1963 Anayasası ile ülkenin ismi Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti (YSFC) olmuştur (Koka, 2013: 28).

1963 Anayasası ile ilk adımları atılan özyönetim sistemine YSFC 21 Şubat 1974'de çıkardığı anayasa ile tamamen geçmiştir. Bu Anayasa ile YSFC içerisinde yönetim, altı cumhuriyet ve iki özerk bölge kurularak tüm şehir ve köylere aktarılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem ile Tito milli duyguları bastırmaya çalışmış, ismen eşit altı cumhuriyet ile yönetim gücünü paylaşmıştır. Bahse konu cumhuriyetler olan Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek, Karadağ ve Makedonya ile özerk bölgeler olan Voyvodina ve Kosova'nın kendi tasarrufları olan anayasaları YSFC'nin anayasası ile uyumlu olacak şekilde hazırlanmıştır (Koka, 2013: 28-30). Kosova Özerk Sosyalist Cumhuriyeti ve Voyvodina Özerk Sosyalist Cumhuriyeti isimli özerk bölgeler YSFC'yi oluşturan altı federe sosyalist cumhuriyetten biri olan Sırbistan'ın içerisinde bulunmaktadır (Türbedar, 2013: 137).

Yapının açıklanmasının ardından, Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olan sebepleri ele almak yerinde olacaktır. Bahse konu sebepler yatay ve dikey sebepler olarak iki ana başlık altında tasnif edilebilir. Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olan yatay sebeplerin ilk ikisi ülkenin sahip olduğu çok milletli ve çok kültürlü doku ile tarihi yapıdır. Bölgenin Batı Avrupa/Latin/Katolik kesim ile Doğu Avrupa/Ortodoks/Slav ayrımına sahip olan havzasına ilerleyen yüzyıllarda İslam medeniyeti de eklenmiş ve bu üçüncünün birleşmesi ile üç farklı medeniyet Balkanlarda bir arada yaşamaya başlamış, çok kültürlü ve tarihli yapı hayat bulmuştur (Alkan, 2013: 34-37).

Rejimin çökmesinde etkili olan üçüncü yatay sebep ise Doğu Avrupa'da kurulmuş olan Komünist rejimlerin Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru ve sonrasında yıkılmasıdır. Aynı bölgede yer alan devletlerin, birbirlerinde yaşanan olumlu veya olumsuz gelişmelerden etkilenmemesi beklenemez. Sırayla devrilen domino taşları misali Yugoslavya'nın da dâhil olduğu Doğu Avrupa coğrafyasında komünist rejimler birbiri ardına yıkılmıştır (Alkan, 2013: 37-38).

Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olduğu değerlendirilen dördüncü yatay sebep ise iktisadi ve sosyal hayattaki kötüye gidiştir. İktisadi durumun kötüye gittiğinin ilk işaretleri üretimin düşmesi, kişi başına düşen gelirin azalması,

işsizliğin artması ve yükselen enflasyon olmuştur. Bu olumsuzluklar ilk kez 1980’li yılların başlarında gözlemlenmeye ve ölçülmeye başlanmıştır. Günlük hayatın akışını olumsuz etkileyen bu iktisadi ve sosyal olumsuzluklar, insanların Yugoslav sistemine olan inancını sarsmaya başlamıştır (Alkan, 2013: 38-39).

Dağılma sürecinin tarihsel arka planını oluşturan yatay sebeplerden beslenerek ortaya çıkan dikey sebeplerden ilki Yugoslavya içerisinde ayyuka çıkan etnik ve milli unsurların bağımsızlık talebidir (Alkan, 2013: 29). İkinci dikey sebep ise Avrupa Birliği ve Amerika’nın Yugoslavya’nın yaşadığı bu olumsuz süreçte Soğuk Savaş’ın artık bitmek üzere olmasından dolayı Yugoslavya’ya daha az ihtiyaç duyuyor oluşu ve bunun neticesinde çelişkili ve çakışan politikalar yürütmesi olmuştur (Alkan, 2013: 48-50).

Yukarıda yer verilen yatay ve dikey sebepler Yugoslavya’nın dağılmasının önde gelen bazı sebepleridir. Bununla birlikte dağılmayı tetikleyen olay 1980 yılında gerçekleşmiştir. Tito’nun beklenmeyen ölümü ile ülkeyi bir arada tutan birleştirici güç yitirilmiştir. Aynı yıllara tekabül eden ve tüm dünyada etkisi görülen ekonomik kriz de bölgeler arasındaki refah ve gelişmişlik farklılıklarının net bir şekilde ortaya çıkmasını sebep olmuştur. Bahse konu gelişmelerin ilk sonucu ise yönetimin ekonomik politikalarından rahatsız olan Kosova Arnavutlarının 1981 Nisan’ında ayaklanması ve bu ayaklanmanın Belgrad yönetimi tarafından kanlı şekilde bastırılmasıdır (Sander, 2013: 577).

Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi de bahse konu dönemde halklar arasındaki gerilimin artmasında etkili olan kurumlardan biri olmuştur. Akademi, 1945 yılından beri var olan ancak Tito’nun ırkçılık karşıtı politikaları nedeni ile seslerini çıkaramayan Sırp milliyetçilerinin bir manifestosunu 1986 yılında yayımlayarak olayların fitilini ateşlemiştir. Manifestonun konusu Sırpların Yugoslav Federasyonu içerisinde baskı altında tutulduğu ve Yugoslavya’nın asıl sahibi olan Sırpların federasyon içerisinde daha çok söz sahibi olması gerektiğidir. Bu manifestoda yer alan vaatleri gerçekleştireceğini belirten Miloseviç 1987 yılının Aralık ayında gerçekleştirdiği parti içi bir darbe ile Sırp Komünist Parti örgütünün başına geçmiştir (Sander, 2013: 577).

1988 ve 1989 yılları Miloseviç’in Yugoslav siyasal sisteminin temellerini sarsacak girişimlerine sahne olmuştur. Miloseviç’in de kışkırtmaları ile 1988 yılında Voyvodina’da, 1989 yılında ise Karadağ Cumhuriyeti ve Kosova’da yerel hükümetler düşmüş, 1989 yılında ise özerk hükümetlerin kendi yasalarını çıkarma yetkilerini ellerinden alan bir anayasa değişikliği yapılmıştır. Miloseviç bu dönemde hedeflerine ulaşabilmek için siyaseti sokaklara indirmekten çekinmemiş ve kırsal kesimi kentlere karşı harekete geçirmiştir (Sander, 2013: 577).

Tüm bu gelişmeler ışığında, 1991 yılının başlarında altı cumhuriyetin liderlerinin Yugoslav Federasyonu’nun yıkılmasının önlenmesine ilişkin alınacak önlemleri görüştüğü bir dizi toplantıda, Slovenya ile Hırvatistan Haziran 1991 tarihine kadar Yugoslavya’nın siyasi yapısını onaracak ve cumhuriyetler arası

düzeni sağlayacak bir anlaşmanın yapılmaması halinde federasyon ile bağlarını koparacakları yönünde bir açıklama yapmıştır. Bahse konu toplantılarda bir neticenin alınmaması ve istenilen anlaşmanın imzalanmaması neticesinde 25 Haziran 1991 tarihinde Slovenya ile Hırvatistan Yugoslav Federasyonu'ndan ayrıldıklarını ilan etmiş ve bir gün sonra Yugoslav Ulusal Ordusu (JNA) saldırıları başlamıştır. JNA'nın başlardaki amacı Yugoslavya'nın parçalanmasını önlemektir. Bu saldırılar ile başlayan iç çatışmalar neticesinde 1991 yılının sonunda Hırvatistan topraklarının neredeyse 1/3'ü JNA ve onun silahlandığı Sırp birliklerinin işgali altına girmiştir. Dağılma sürecinin başlamasının ardından 1992 yılının Nisan ayında Sırbistan ile Karadağ Yugoslav Federal Cumhuriyeti'ni kurmuştur (Sander, 2013: 579).

Yugoslavya'nın dağılması sürecinde uluslararası toplumun müdahalesini gerektiren iki çatışma ise Bosna savaşı ve Kosova krizidir. Özellikle Bosna'da Yugoslavya'nın dağılması sürecinin en elim hadiseleri yaşanmıştır. Bosna her zaman Yugoslavya'nın demagojik olarak en karmaşık bölgesi olmuştur. Bölgede Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar sadece bir arada değil, aynı zamanda birbiri içerisine geçmiş bir şekilde yaşadığından kaçınılmaz olarak çatışmaların en yoğun yaşandığı bölge olmuştur (Meier, 2005: 189). Çalışmanın bu aşamasında, söz konusu iki çatışmaya yakından bakmak faydalı olacaktır.

Bosna Hersek Parlamentosu tarafından 15 Ekim 1991'de bağımsızlık kararı alınmış ve ilan edilmiştir. Bahse konu bağımsızlık ilanı 29 Şubat 1992'de yapılan ve Sırların katılmadığı bir referandumda %97,7 oy oranı ile kabul edilmiştir. Bosna Hersek Cumhuriyeti'ni AET ve ABD aynı yılın Nisan ayı içerisinde tanımıştır. Bu karar ve devamındaki gelişmeler neticesinde gerginlik tırmanmış ve temelde Sırlar ve Hırvatlar arasında başlayan çatışma hem Sırların hem de Hırvatların nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan Bosna Hersek ile ilgili planları dolayısı ile 1992 yılının ilkbaharında Bosna Hersek'e de sıçramıştır (Kenar, 2013: 187-187).

Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin 6 Nisan 1992'de AET ve bir gün sonra da ABD tarafından tanınmasının ardından Bosnalı Sırların parlamentosu 12 Ağustos 1992'de "Republika Srpska" olarak adlandırılan yeni Sırp Cumhuriyetini ilan etmiştir. Müteakiben yeni Sırp Cumhuriyeti, Yugoslavya'ya bağlanma kararı almış ve bu tarihten önce yerel düzeyde devam eden çatışmalar, bağlanma kararı ile şiddetlenmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile Bosna Hersek'ten çekilen Yugoslavya ordusu silahlarını Bosnalı Sırlara devretmiş, Bosna'daki Sırların saldırı kapasitesi artmıştır (Kenar, 2013: 189-191).

1993 yılı geldiğinde saldırılar ve abluka neticesinde Bosna'da salgın ve açlık tehlikesi boy göstermiş, Bosna'nın doğusundaki kentlere sığınan Boşnaklara Amerikan hava kuvvetleri tarafından havadan yiyecek ve ilaç yardımıyla bulunulmuştur. Bununla beraber, Sırların saldırgan politikalarını caydıracak ve bu katliamı durduracak bir uluslararası girişim gerçekleşmemiştir. 1994 yılına

gelindiğinde ölen ve kaybolan insan sayısı toplamda 150 bini aşmıştır (Kenar, 2013: 194-196).

Bosna Hersek savaşının en önemli dönüm noktalarından biri ise 1994 yılında ABD'nin girişimleri ile yaşanmıştır. ABD çabaları ile Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Müslümanlar Washington'da bir araya gelmiş, görüşmeler sonucunda Boşnak-Hırvat Federasyon Anlaşması'nı imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Hırvatlar ve Müslümanlar arasında savunma, dış politika ve ekonomi gibi alanlardan sorumlu olan bir federal hükümet kurulmuş, iki topluluk arasında eşit yetkilerde iki federe birimden oluşan bir yapı öngörülmüştür. Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık görevlerinin ise dönüşümlü olarak yürütülmesi planlanmıştır. Anlaşma Bosnalı Sırp'ların istedikleri zaman katılımına açık olarak düzenlenmiş ancak Sırp'lar tarafından reddedilmiştir (Kenar, 2013: 198).

Olumsuz sonuçlanan birkaç uzlaşma çalışması ve sonuçsuz kalan iki barış planının ardından 1994 yılı içerisinde İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve ABD tarafından bir "Temas Grubu" oluşturulmuş ve bu Temas grubunca yeni bir barış önerisi getirilmiştir. 26 Nisan 1994'te açıklanan bu plan, Bosna Hersek topraklarının %51'inde Washington Anlaşması ile kurulan Boşnak-Hırvat Federasyonu'na, %49'unda ise Sırp'lara yetki vermeyi öngörmüştür. Bahse konu plan Miloseviç tarafından da desteklenmiş ve Bosnalı Sırp'ların kabul etmesi için Karadziç'e Belgrad yönetimi tarafından siyasi ve ekonomik baskı uygulanmıştır. Müslümanlar ise planı hem Batılı ülkelerin baskısı hem de yaşanan trajedilerin son bulması amacıyla kabul etmişlerdir (Kenar, 2013: 199).

Uluslararası toplum krizin çözümü için ancak 1994 yılında harekete geçebilmiş, Birleşmiş Milletler çatışma bölgelerine barış gücü göndermeye başlamış ve çatışan taraflara ambargo uygulamıştır. NATO ise BM'den yetki aldıktan sonra iki kez Sırp mevzilerini bombalamış, ancak tüm bu girişimler çatışmaları durdurmaya yetmemiştir. 1995 yılında binlerce Boşnak Müslümanın Srebrenitsa'da katledilmesi uluslararası toplumun krizi daha ciddi bir şekilde ele almasına yol açmış, Temas Grubunca önerilen planın tüm taraflarca kabul edilmesi için 31 Ağustos 1995 tarihinde NATO kuvvetlerince başlayan son hava harekâtları sonuç vermiş ve Bosnalı Sırp'lar da planı kabul etme kararı almıştır (Kenar, 2013: 200-201).

Hem diplomatik ve siyasi baskılar, hem de askeri müdahaleler neticesinde taraflar arasında çatışmalar 1995 yılında sona ermiş, aynı yılın Aralık ayında Paris'te Dayton Anlaşması imzalanmıştır. Bu Anlaşma ile daha önce Temas Grubunca önerilen planda olduğu gibi, ülke yönetiminin %51'i Boşnak-Hırvat Federasyonu'na; %49'u ise Sırp Cumhuriyeti'ne bırakılmış, iki ayrı birimden oluşan bir devlet yapısı öngörülmüştür (Kenar, 2013: 201).

Tüm bu savaşların yaşandığı bir atmosferde Kosovalı Arnavut aydınlar ise bir çeşit "pasif direniş" fikrini benimsemişlerdir. Bahse konu fikrin kurucusu ve temsilcisi İbrahim Rugova ve onun Kosova Demokratik Birliği Partisi (LDK)

olmuştur. Bölgenin diğer liderleri daha çok toprak ve güç elde etmek amacıyla halklarını savaşa sürüklerken İbrahim Rugova ve hareketi bu pasif direniş yöntemi ile savaşın dışında kalmaya çalışmıştır. Bu tutum ve politika hem değişik ülkelerde Rugova'nın dostlar edinmesinin yollarını açmış, hem de Rugova'ya Kosova sorununu uluslararası boyutlara taşıma imkânı tanımıştır (Türbedar, 2013: 142).

26-30 Eylül 1991 tarihleri arasında LDK tarafından Kosova'da düzenlenen referanduma, Kosova nüfusunun %90'ına yakını katılım sağlamış, katılımcıların neredeyse tamamı Kosova'nın cumhuriyet olarak ilan edilmesi yönünde oy kullanmıştır. 1992 yılında kurulan Yugoslav Federal Cumhuriyeti, Kosova sorununu görüşmek üzere Arnavutları Belgrad'a davet etmiş ancak bu davet karşılık bulmamıştır. Rugova tarafından yürütülen pasif direniş dünyada ses getirmiş ama uluslararası toplum Kosova meselesine aynı yöntemle, yani pasif politikalarla yaklaştığından Rugova hareketi ve LDK ilerleyen yıllarda güç kaybetmiştir (Türbedar, 2013: 142).

Dayton Barış Anlaşması'nın imzalandığı dönemde Kosova 1991 yılında gerçekleştirdiği referandumdan çıkan sonuçları meşrulaştırmaya ve uluslararası topluma benimsetmeye çalışmış ancak bu girişim sonuçsuz kalınca barışçıl çözüm girişimleri yerini silahlı mücadeleye bırakmıştır. Bahse konu silahlı mücadeleyi ise kuruluşu 1993 olan; küçük bir gerilla grubundan bir orduya dönüşmesi ise 1997 yılından sonra gerçekleşen Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) yürütmüştür (Türbedar, 2013: 143).

Fransa'da yapılan barış görüşmelerinden bir sonuç alınamaması, Rugova'nın ve onun pasif direnişinin bölgeyi çatışmadan uzak tuttuğunu düşünen ve Rugova'nın politikalarını bu yüzden destekleyen ABD'nin Kosova krizine daha aktif bir şekilde müdahil olması sonucunu doğurmuştur. Kosova krizinin çözümüne yönelik anlaşmaya yanaşmayan Sırp tarafı ve onun silahlı gücü olan YFC, ABD önderliğinde NATO tarafından bombalanmıştır. 1999 yılındaki Kosova savaşı, Balkanlar'da yeni bir göç dalgasının yaşanmasına sebep olmuş, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre sadece 1999 yılında 900 bin Kosovalı Arnavut; Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ'a göç etmiştir (Türbedar, 2013: 144).

Birleşmiş Milletler 10 Haziran 1999'da 1244 sayılı karar ile NATO'nun bombardımanını sona erdirmiş, Kosova'da görev yapacak askeri birlik olan Kosova Gücü (KFOR) ile yönetimi devralacak olan BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu'nu (UNMIK) oluşturmuştur. UNMIK yönetimi altında Kosova hükümetleri sağlık, çevre, spor vb. konularla ilgilenmiş, güvenlik ve dış politika gibi konular UNMIK'in kontrolüne bırakılmıştır (Türbedar, 2013: 144-145).

TÜRKİYE’NİN YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMA SÜRECİNDEKİ VE SAVAŞTAKİ TUTUMU

Savaş boyunca Türkiye’nin göstermiş olduğu eylemlerin temel karakteristik özellikleri diplomatik oluşu ve uluslararası örgütler çerçevesinde sergilenişidir. Türkiye’nin uluslararası örgütleri bölgeye yönlendirme çabaları ilerleyen bölümlerde değerlendirileceğinden, bu kısımda sadece bireysel olarak savaşta gösterdiği duruş ele alınacaktır.

Yugoslavya’da savaşın patlak verdiği ilk zamanlarda Türkiye, ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır takınmış, ancak AB’nin Hırvatistan ve Slovenya’yı tanımamasının ardından Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek ve Makedonya’yı 6 Şubat 1992’de aynı anda tanımıştır. Yugoslavya’da ve daha küçük ölçekte Bosna’da yaşanan çatışmalar kısa ve orta vadede Türkiye için bir güvenlik kaygısı yaratacak bir statüde olmamıştır. Dolayısı ile Türkiye’nin bölgeye olan ilgisi askeri ya da stratejik sebeplerden ziyade kimlik ve göç sorunu gibi yumuşak politika argümanlarından kaynaklanmıştır (Demirtaş Coşkun, 2007: 65). Söz konusu argümanlar Türkiye’yi bölgede geliştirdiği politikalarda Bosna’ya daha yakın pozisyon almaya yöneltmiştir. Öyle ki Bosna’nın bağımsızlık kararının tanınmasının hemen ardından Türk hükümeti Bosna ile bir ekonomik ve teknolojik yardım anlaşması imzalamıştır (Ramet, 2002: 216).

Türkiye’nin bölge ile ilgili ilk inisiyatifi Kasım 1992’de İstanbul’da bir Balkan Konferansı toplamasıdır. Bu konferans vesilesi ile Türkiye hem savaşın yayılma tehdidini katılımcı ülkelere göstermiş hem de askeri müdahale seçeneğini dillendirmiştir. Bu konferans iki açıdan önemlidir. İlk olarak etkinlik, ABD’nin pek de rızası olmadan düzenlenmiştir. Ayrıca bu konferans bölge ülkelerini bir araya getirerek fikir alışverişi yapılmasına imkân sağladığı için farklı bir öneme sahiptir. Uluslararası toplumun sorunun çözümüne karşı yeterince ilgi göstermediği gerekçesi ile Türkiye, özellikle Bosna’ya uygulanan silah ambargosunun kaldırılması için başta ABD ve İKÖ’nün dikkatini çekmeye çalışmış, Yugoslavya’ya uygulanan ambargonun Bosnalı Müslümanları daha kötü etkilediğini dillendirmiştir (Demirtaş Coşkun, 2007: 68).

Savaşta Türkiye’nin dikkat çeken icraatlarından biri de silah yardımları konusu olmuştur. Türkiye’nin savaş süresince başta Bosna olmak üzere bölgeye gizlice silah sevk ettiği iddiaları bu dönemde tartışılan bir başka meseledir. Dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin bu yöndeki soruları cevapsız bırakmayı tercih etmiş ancak dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş görevden ayrıldıktan sonra 1994 sonrasında yaptığı bir açıklamada gizli silah sevkiyatını teyit etmiş, ancak bunların amaçlarına ulaşan sevkiyatlar olmadığını ve yüzde 90’ının Hırvatistan’ın eline geçtiğini belirtmiştir. (Demirtaş Coşkun, 2007: 69). Öte yandan bu açıklamayı müteakiben Yugoslav dışişleri bakanı BM Genel Sekreterine bir mektup yazarak Türkiye’yi şikâyet etmiştir (Oran, 2012: 493).

Savaş döneminde Türkiye, sadece bölgedeki Müslümanlarla değil, diğer halklarla da iletişimini sürdürmüş, sadece Boşnakların yanında görünmekten kaçınmıştır. Savaş başladıktan bir yıl sonra ortaya çıkan Hırvat-Boşnak anlaşmazlığında Türkiye aktif rol alarak sorunun çözümüne katkı sağlamaya çalışmıştır. Hırvat-Boşnak görüşmelerine iki kez Dışişleri Bakanı düzeyinde katılım gerçekleştirilmiş, bu sayede Türkiye, Müslümanların koruyucusu olma imajından bir nebze olsun sıyrılmıştır. ABD öncülüğünde kurulan Boşnak-Hırvat Federasyonu'nda da Türkiye'nin yadsınamaz katkıları olmuştur⁴ (Demirtaş Coşkun, 2007: 69-70).

Yugoslavya'nın parçalanacağı kesin olarak anlaşıldığı iki olay önce Avrupa Birliği'nin 15 Ocak 1992'de Slovenya ve Hırvatistan'ı, ardından da Bulgaristan'ın bu ikisinin yanında Bosna Hersek ve Makedonya'yı tanıması olmuştur. 22 Ocak 1992'de Sırp lider Miloseviç'in Ankara'ya gelerek bu devletlerin tanınmaması yönünde isteklerini dillendirmesine rağmen Türkiye, bu dört devleti tanımıştır. Kosovalı Arnavutların lideri İbrahim Rugova'nın Ankara'ya gelerek ilk kez cumhurbaşkanı düzeyinde temas imkânı bulması ve Özal ile görüşmesi, ardından da Türkiye ile Makedonya arasında güvenliğe ilişkin bir protokol imzalanması neticesinde Yugoslavya ile ilişkiler tamamen kopmuştur. Ancak kurulan bütün bu üst düzey ilişkiler, bölge halklarının Türkiye'nin desteğine ve bakışına verdiği önemi göstermektedir (Oran, 2012: 491).

Türkiye'nin BM tarafından alınan kararlara ve ardından uygulanan yaptırımlara katılımı ile Türkiye-Bosna Hersek ticari ilişkileri durma noktasına gelirken Avrupa'daki Türk işçileri alternatif karayolları kullanmaya başlamıştır. Savaş boyunca Türkiye, Boşnakları destekleyerek Bosnalı Sırlara karşı her zaman çatışmaların durdurulması ihtiyacına binaen daha sert yaptırımlar istemiştir (Oran, 2012: 493).

Türkiye savaş sırasında tek taraflı müdahaleden kaçınarak diplomatik ve askeri müdahaleyi uluslararası örgütler çerçevesinde yapmayı tercih etmiş, BM ve NATO inisiyatifleri ile kurulan kuvvetlere katkı sunmaktan geri durmamıştır. Bu kapsamda ilk olarak, 8 Aralık 1992'de UNPROFOR'a⁵ katkıda bulunmak ve BM tarafından gerçekleştirilecek bir uluslararası askeri harekâta yurt dışına asker gönderebilmek için hükumete yetki verilmiştir. Ayrıca 18 adet Türk F-16 savaş uçağı BM'nin 1993'te almış olduğu uçuş yasağı kararının uygulanmasına katkıda

⁴Öyle ki, dönemin Başbakanı Tansu Çiller Pakistanlı mevkidaşı Benazir Butto ile birlikte bölgeyi ziyaret etmiş, Batı medyasının çok ilgisini çeken bu ziyarette iki kadın lider dünyaya seyirci kalmama çağrısında bulunmuştur. Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun kuruluş anlaşmasının imza törenine Türkiye'nin davet edilmesi, sağlanan katkının sonucu olarak gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz: DEMİRTAŞ COŞKUN, B. (2007). Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Uluslararası İlişkiler Dergisi. (Bahar). Cilt: 4. Sayı: 13. s. 57-88.

⁵Birleşmiş Milletler Barış Koruma gücü. Sadece insani yardımların ulaştırılmasına katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

bulunmuş, Türk savaş gemileri ise ambargonun uygulanabilmesini teminen Adriyatik'te görev yapmıştır. (Oran, 2012: 495-498).

Bosna Savaşı sırasında Türkiye'nin girişimlerinde etkili olan önemli bir aktör ise dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'dir. Çetin, hem savaş boyunca defalarca Bosna'yı ziyaret etmiş, hem diğer ülke başkentlerine ziyaretlerde bulunarak diplomasi trafiğini yönetmiş, hem de çeşitli uluslararası toplantılarda konuyu gündeme getirmiştir. Öte yandan Türkiye, sergilemiş olduğu bu yoğun diplomasi olumsuz bir sonucu olarak başta Yeni Yugoslavya olmak üzere Yunanistan, Rusya ve Bulgaristan'ın tepkisiyle karşılaşmıştır (Demirtaş Coşkun, 2007: 69). Öyle ki bölgedeki istikrarsızlığın 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtından bu yana ilişkileri kötüye giden iki NATO müttefikinin, yani Türkiye ile Yunanistan'ın arasında yeni gerilimlerin fitilini ateşleyebileceği yönünde görüşler bile mevcuttur. Makedonya'nın statüsüne ilişkin sorunlar ve Sırp lider Milosevic ile kurulan iyi ilişkileri sebebiyle Yunanistan Sırbistan'la yakın ilişkiler geliştirirken Türkiye tarihsel bağların da etkisiyle Müslümanların yanında yer almıştır. (Finnan, 2004: 64).

Yugoslavya İç Savaşı'nda Türkiye daha çok Bosna meselesine ilgi göstermiştir. Öyle ki, katıldığı neredeyse bütün uluslararası platformlarda Bosna'nın saldırıya uğrayan taraf olduğunu savunmuş, örgütlere ve devletlere bunu kabul ettirmeye çalışmış, ayrıca bölgedeki silah ambargosunun Bosnalı Müslümanlara uygulanan kısmının eşitsizliği gidermek adına kaldırılmasını savunmuştur. Fakat bu sav, başta Rusya olmak üzere Sırp davasına ilgi gösteren ülkelerce olumsuz karşılanarak uygulanamamış, savaş boyunca tarafların gizlice silahlandırılmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır (Oran, 2012: 495-496).

Türkiye'nin Balkanlarda yaşanan gelişmelere neden duyarsız kalamayacağına ilişkin stratejik, askeri ve coğrafi gerekçelerin yanında iki önemli sebep daha dikkat çekmektedir. Balkanlardaki çatışmaların temel kaynağının dinsel ve etnik temele dayalı olarak zemin bulan ulusçuluk olduğu gerçeği Balkanlara dair bir realiteyi daha gündeme getirmiştir. Bu dönemde Balkanları Türkiye'den koparan faktörlerin yeniden açığa çıktığı görülmektedir. Etnik ve dini farklılaşmanın oldukça karmaşık bir nitelik gösterdiği Balkanlarda Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte birçok yeni çatışma doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Milliyetçi ve dini duyguları tahrik etme ve kışkırtma Balkanlardaki çatışmaların daha da artması ve derinleşmesi anlamına gelmiştir. Bölgede barış ve istikrarın korunması ise tüm bölge ülkelerinin ve dünyanın olduğu gibi, Türkiye'nin de çıkarına olmuştur (Baharçipek, 2003: 14). Türkiye'nin barışın mümkün olan en kısa sürede ve kalıcı bir şekilde sağlanmasını talep etmesinin altında yatan gerçek budur.

Balkanlarda 1990'lı yıllarda meydana gelen gelişmelerin ortaya çıkardığı bir diğer önemli sonuç ise Sırbistan-Yunanistan dayanışması olmuştur. Türkiye, bölgede sahip olduğu çıkarlarını koruyabilmek için doğal olarak bu ittifaka karşı

Arnavutluk ve Bosna Hersek'i güçlendirici adımlar atma gereği duymuştur (Baharççek, 2003: 14).

Türkiye, daha önce bahsi geçen iki başarısız plandan biri olan ve ABD tarafından 1993 yılında önerilen Vance-Owen Planı'nı yetersiz bulmuş, planı doğrudan silah kullanımını içermediği için eleştirmiştir. ABD'nin girişimleri ve öncülüğünde oluşturulan Boşnak-Hırvat Federasyonu Türkiye'nin bölgeye ilişkin taleplerinin gerçekleşmesinde önem arz etmektedir. Federasyon, hem silah ambargosunun Boşnaklar ve Hırvatlar için hukuken delinmiş olması ve Boşnaklar ile Hırvatların Sırlara karşı birlikte mücadele etmeye başlaması, hem de Belgrad yönetiminin Bosnalı Sırlara desteğini azaltması ile ABD'nin Sırp mevzilerini bombalaması neticesinde, çatışmayı sona erdirmeye anlamında önemli katkılar sağlamıştır (Oran, 2012: 497-498).

Özetlemek gerekirse, Türkiye çok eski tarihsel bağlara ve kültürel/dini ilişkilere sahip olduğu Balkanlar coğrafyasında 1990'lı yıllarda yaşanan trajedilerde aktif bir rol almak zorunda kalmış, gereken rolü almış, girişimlerde bulunmuştur. Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü korumak fikri ile başlayan bu süreç, parçalanma kaçınılmaz olunca bölgedeki Müslümanların yaşadığı zulme dünyanın dikkatini çekmek ve uluslararası toplumu ve örgütleri bölgeye yönlendirerek sorunu çözme politikaları ile devam etmiştir. Türkiye'nin bölgede aktif olarak yer alması hem tarihinin, hem coğrafyasının hem de kimliğinin bir gerekliliğidir. Eski Yugoslavya coğrafyasından yıllar sonra Michael Werz ve Max Hoffman'ın Türk dış politikası ve ABD ilişkileri ile ilgili bir çalışmada yapmış oldukları yorum aslında Balkanlarda iç savaş yıllarında Türkiye'nin üstlenmesi gereken rolün gerekliliğini tek cümle ile özetlemektedir:

“...Son bir buçuk yıla damga vuran dönüm noktalarından öğrenilecek derslerden biri Türkiye'nin coğrafi konumunun hem önemli bir değer hem de yükümlülük olduğudur” (Werz, Hoffman, 2015: 24).

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİ KRİZLERİ ÇÖZMEYE YÖNLENDİRME ÇABALARI

Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere, iç savaşın ilk yıllarında Türkiye konuyu Yugoslavya'nın bir iç meselesi olarak görmüş ve savlarında hep Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü vurgulamış, sorunun bu eksende çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye bu politikasını 1992 yılına kadar sürdürmüştür. Bununla beraber sorunun geri dönülmez bir şekilde ülkelerin kopması ve Yugoslavya'nın dağılması şeklinde sonuçlanacağını anlayan Türkiye, 1992'den sonra aktif bir politika izlemeye karar vermiş tir.

Bosna Hersek'in bağımsızlık kararının uluslararası toplumun bazı üyelerince tanınması ile birlikte Sırlar ve Boşnaklar arasında çatışmalar artmıştır. Türkiye durumun vahim bir hal aldığı fark etmiş ve konuya daha aktif müdahil

olmuştur. Bu kapsamda Türkiye'nin en yoğun çabaları AB, BM, NATO, İKÖ ve ABD'yi bölgeye çekmek ve sorunun bu aktörlerin gündemine alınmasını sağlamak yönünde olmuştur. Türkiye'nin konuya ilişkin eğilimi incelendiğinde göze çarpan ilk husus, her ne kadar iç politikada direkt ve tek taraflı müdahil olunmasını savunan siyasi gruplar bulunsada hükümetin konuyu özellikle BM nezdinde ve uluslararası toplumla gerçekleştirilecek bir müdahale neticesinde çözmeden yana takındığı tavidir.

Önemli uluslararası aktörlerden biri olan ABD ise konuyu başta bir Avrupa meselesi olarak değerlendirmiş, ancak 1994 yılında konuya aktif olarak müdahil olmaya başlamıştır. Türkiye'nin kriz bölgesinin yanı başında yer alan AET üyesi ülkeler ile veya BM nezdinde bir çözüm olmayacağını anlaması sonrasında ABD'yi bölgeye çekmek için göstermiş olduğu çabalar aşikâr olmakla birlikte çalışmanın kapsamı dışında olacağı değerlendirildiğinden bu çabalara burada yer verilmeyecektir.

Yugoslavya iç savaşı özellikle Boşnaklar için elim hadiselerin gerçekleştiği bir olaylar dizisidir. Kadınların ve çocukların katliama uğradığı bir soykırım⁶ yaşanmıştır. Bu elim olayların durması ve barışın sağlanması için Türkiye'nin uluslararası örgütler nezdinde bir çözümden yana takındığı tavır uzun yıllar Türkiye'nin olaylara müdahil olmada geç kaldığı yönünde eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Ancak yaşanan bu savaşın belirleyici aktörlerinin ABD ve Rusya olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. ABD başlarda BM nezdinde ve küçük girişimlerle konuyla ilgilenmiş ancak 1993 yılında Clinton'un başkanlığa gelmesi ile bu politikalar değişmiştir. Clinton yönetimi hem BM ve NATO'nun bombardımanlarına uçak desteğinde bulunmuş, hem de barış planlarının oluşturulması ve değerlendirilmeleri süreçlerine müdahil olmuştur.

Türkiye'nin dikkat çeken girişimlerinden ilki NATO öncülüğünde Sırlara karşı askeri bir operasyon yapılması ve Sırp mevzilerinin bombalanması yönünde talepleri savunmasıdır. Bu savlar NATO nezdinde o tarihler itibariyle kabul görmemiştir. Bazı Avrupa ülkelerinin operasyon ve Sırp mevzilerinin bombalanması önerilerine karşı çıkması neticesinde bölgede "güvenli bölgeler" oluşturulmasına karar verilmiştir. Türkiye'nin reddedilen önerisinin üzerinden geçen aylar daha da şiddetlenen çatışmalara sahne olmuş, 5 Şubat 1994'te Saraybosna'da bir Pazar yerinde gerçekleşen saldırı neticesinde 68 sivilin ölmesi konuya ABD'nin de daha fazla ilgi göstermesine sebep olmuştur. ABD konuyu önce BM Güvenlik Konseyi'ne getirmiş, Sırlara karşı bir hava saldırısı talep etmiş, Rusya ve Çin tarafından reddedilen bu öneri neticesinde NATO'ya

⁶Eski Yugoslavya'daki savaş suçlarını görüşmek üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 25 Mayıs 1993 tarihli ve 827 sayılı Kararı ile Uluslararası Ceza Mahkemesi oluşturulmuştur. Statüsü gereği ad hoc bir mahkeme olan ve Srebrenitsa'da yaşanan elim hadiselerin sorumlularını da yargılayan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Balkanlardaki kriz ile nasıl başa çıkılacağı konusundaki arayışın bir sonucudur (Schabas, 2006: 5).

yönelerek bahse konu hava saldırılarının başlamasına vesile olmuştur (Oran, 2012: 496).

Bu saldırılar başlarda düşük yoğunluklu olarak gerçekleşmiş ve Sırpı durdurmaya yetmemiştir. Sırp güçlerinin Tuzla, Saraybosna ve Srebrenitsa'da gerçekleştirdiği saldırılarda on binlerce sivilin hayatını kaybetmesinin ardından ABD'nin NATO içerisindeki ağırlığını kullanması ile daha yoğun bir bombardıman başlatılmış ve Sırp güçleri geri çekilmeye zorlanmıştır. Türkiye bu harekâta aktif olarak katılmamış, harekâta katılan devletlere hava desteği sağlamıştır. Müteakip dönemde başta AET olmak üzere çeşitli girişimlerde bulunmuş ancak bu girişimlerden bir sonuç alınamamıştır. ABD temsilcisi Richard Holbrooke'un çabaları ile uzun süren bir müzakere süreci sonunda 1995'in sonunda Dayton Barış Anlaşması imzalanmıştır. Dayton Barış Anlaşması ile Bosna Hersek'in toprak bütünlüğü korunmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu anlaşma ile kurulan düzeni koruması ve gözetmesi için NATO'nun 60.000 kişiden oluşan IFOR gücünün bölgede bulundurulması kararlaştırılmıştır (Oran, 2012: 498).

1996 yılında IFOR yerini istikrar gücü olarak kurulan SFOR'a bırakmıştır. Türkiye NATO'nun askeri müdahalede bulunması konusunda yapmış olduğu girişimlerin sonuçlarını görmek için ABD'nin de bu yöndeki iradesini açıklamasını beklemek zorunda kalmış, ancak kurulan barış gücü kuvvetlerine Yunanistan'ın ve Bulgaristan'ın tüm itirazlarına rağmen asker göndermiştir. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 816 sayılı uçuşa yasak bölgeyi ihlal eden uçakların NATO kuvvetleri tarafından vurulmasını düzenleyen kararın uygulanmasını teminen NATO Türkiye'den 18 adet F-16 göndermesini istemiş ve böylelikle Türkiye de misyona dâhil edilmiştir (Oran, 2012: 496).

Ankara'nın tüm etkilerini kullanarak devreye sokmaya çalıştığı bir başka örgüt ise İKÖ olmuştur. Çatışmaların başladığı yıllarda Türkiye'nin İKÖ'de dönem başkanlığı görevini yürütmesi Türkiye'ye kayda değer bir etki ve örgütü yönlendirebilme kapasitesi katmıştır Türkiye 17-18 Haziran 1992 tarihlerinde gerçekleştirilen dışişleri bakanları düzeyindeki İKÖ toplantısında etkinliğini kullanmış ve örgütün BM'den Sırp saldırılarının durdurulması için gerekli önlemi almasını talep etmesini sağlamıştır. Özellikle Yugoslavya'ya uygulanan ambargonun Boşnaklara büyük zararlar verdiği gerekçesi ile Türkiye'nin ambargonun kaldırılması konusunda en çok girişimi yaptığı merci ABD ile birlikte İKÖ olmuştur (Demirtaş Coşkun, 2007: 66).

Türkiye'nin en büyük gayretleri ise BM nezdinde olmuştur. İnisiyatif kullanarak hazırlanan ve BM Güvenlik Konseyine sunulan "Eylem Planı" bu girişimlerden en dikkat çekenidir. Ağustos 1992'de sunulan bu Eylem Planı ilk etapta Sırpı karşı saldırıları durdurmaları için bazı diplomatik önlemlerin alınmasını talep etmiştir. Bu diplomatik tedbirlerin başarısız olması halinde ise askeri bir müdahalenin gerçekleştirilmesi gerektiği bu Eylem Planında yer almıştır. Savaşın erken sayılabilecek bir evresinde gündeme getirilen bu girişim Türkiye'nin

sorunun çözümünde rol almak istediğinin açık bir kanıtıdır (Demirtaş Coşkun, 2007: 66).

Ankara'nın o yıllarda AET ile ilişkileri ise Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına odaklanmıştır. Türkiye'nin örgütün yönlendirilmesinde herhangi bir etkiye sahip olduğunun pek söylenemeyeceği bu dönemde, AET tarafından gerçekleştirilen bazı girişimlere Türkiye'nin da dâhil edilmesi örgütün Türkiye'nin rolüne yönelik yaptığı bir vurgu olarak değerlendirilmiştir. Bu girişimlerden en dikkat çeken AET tarafından düzenlenen Londra Konferansı olmuştur, bahse konu konferansa Türkiye de davet edilmiştir. Bu davet Türkiye'nin konumuna ilişkin ilginç ipuçları taşımaktadır, keza toplantıya Eski Yugoslavya'yı oluşturan devletler ile AET üyesi ülkelerin yanında Türkiye de çağırılmıştır. 26-27 Ağustos 1992'de düzenlenen bu konferansa Türkiye'nin davet edilmesi, sürdürülen aktif dış politikanın bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Bunun yanında Türkiye'nin İKÖ içerisindeki etkinliği de AB'nin dikkatini çeken bir başka unsur olmuştur (Demirtaş Coşkun, 2007: 67).

Her ne kadar devletlerarasında da olsa konuya uluslararası örgütlerin dikkatini çekmek amacı taşıdığından Kasım 1992'de İstanbul'da düzenlenen Balkan Konferansının da çalışmanın bu bölümünde incelenmesi faydalı olacaktır. Türkiye'nin girişimleri ile toplanan bu konferans ile hem savaşın komşu ülkelere sıçrayabileceği konusu gündeme getirilmiş, hem de askeri müdahale seçeneğine dikkat çekilmiştir. Asıl dikkat çekici nokta ise bu girişimin ABD'ye rağmen gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu husus, Türkiye'nin konuya olan ilgisini ve gerektiğinde ABD'nin rızasını almadan da inisiyatif kullanmaktan çekinmediğini göstermesi açısından önemlidir (Demirtaş Coşkun, 2007: 68).

Türkiye barış sağlandıktan sonra Dayton Barış Anlaşması kapsamında kurulan Barışı Uygulama Konseyi ve Yönlendirme Kurulu üyesi olarak görev yapmış, barışın korunmasındaki rolünü de ortaya koymuştur. Hem savaş sırasında hem de savaştan sonraki dönemde barışı koruma konusundaki girişimlerinde Türkiye, her ne kadar uluslararası örgütlerle birlikte hareket etmeye çalışmışsa da politikaları Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan gibi ülkelerin tepkileri ile karşılaşmıştır. Türkiye savaş sonrası dönemde Saraybosna'da elçilik açan ilk ülkedir. Ayrıca 1996 yılından itibaren Bosna'da yıkılan okul vb. kamu binalarının tadilatında rol almış, Boşnak askerlerin eğitime de katkıda bulunmuştur (Oran, 2012: 498).

Türkiye'nin bölgeye gösterdiği ilgi iç politikada iktidara haiz gruba bağlı olarak çeşitlenmiştir. Turgut Özal, savaşın sona ermesi için askeri müdahaleye sıcak bakmıştır. Bu durum hükümet ile cumhurbaşkanını sık sık karşı karşıya getirmiş, protesto mahiyetinde istifalar yaşanmıştır. Özal döneminde cumhurbaşkanlığı bölgeye, bölgeyi Osmanlı mirası olarak gördüğü için bir sorumluluk duygusu ile yaklaşmıştır. Uzun yıllar unutulmuş Osmanlı mirası bu yıllarda bu elim olaylar neticesinde hatırlanmıştır.

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİ KRİZLERİ ÇÖZMEYE YÖNLENDİRME ÇABALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yugoslavya iç savaşının yaşandığı yıllarda Türkiye, uluslararası düzende meydana gelen en büyük değişikliğin, yani Soğuk Savaş'ın bitişinin yarattığı belirsizliği derinden hissetmeye başlamıştır. Uluslararası arenada yaşanan bu “rol sorgulama” durumuna bir iç politika meselesi iken uluslararasılaşan ve zirve yapan PKK terörü ile Ermeni meselesi de eklenmiş, neticede ülkenin dış politika ajandası karmaşık ve çetin bir hal almıştır.

Türkiye'nin Yugoslavya'nın dağıldığı yıllarda bazı uluslararası örgütler içerisinde sahip olduğu ağırlığa ilişkin dikkat çeken ilk husus, Soğuk Savaş sonrası dönemde BM'nin yeniden aktif bir örgüt haline gelmesi ile birlikte Türkiye'nin de faal bir üye oluşudur (Keskin, 2013: 50). Ancak BM içerisinde BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) üyeliğine sahip olmak dışında karar alıcı mekanizma içerisinde yer almadığı görülen Türkiye, 1990'larda BM tarafından Afrika, Orta Doğu ve Balkanlarda üstlenilen misyonlara katılım sağlayarak, daha çok alınan kararların uygulanmasında rol alan bir üye profili çizmiştir (Keskin, 2013: 50-51).

Diğer yandan, NATO içerisinde Türkiye kayda değer bir önem kaybı yaşamamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde sorgulanmaya başlayan Türkiye'nin stratejik önemine rağmen ortaya çıkan bu tablo Türkiye'nin etkinliğinin ve gücünün artmasından ziyade NATO'nun tehdit algısında meydana gelen değişimin bir sonucudur. NATO'nun Balkanları, Afrika'yı ve Ortadoğu'yu gündemine alması ile birlikte Türkiye önemli bir müttefik olmaya devam etmiştir (Kuloğlu, 2009: 54 ve Akçiçek ve Erdoğan, 2013: 37). Ancak NATO'nun organizasyon yapısı incelendiğinde kararların oy birliği ile alındığı ve Türkiye'nin diğer tüm müttefikler gibi bir oya sahip olduğu görülecektir. Bahse konu yapı Türkiye'ye aleyhine bir kararın geçmesine mani olma şansı verirken, örgütü yönlendirme kapasitesini ise kısıtlamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin ABD gibi başat bir aktör olmadığı da aşikârdır. Dolayısı ile NATO'yu herhangi bir uluslararası krize kendi inisiyatif ile yönlendirebilmesi çok da mümkün görünmemektedir (Yılmaz, 2011: 3-4).

Bu dönemde AET ile ilişkiler ise nispeten geri planda kalmış, Gümrük Birliği'nin tamamlanması ve AET pazarının kaybedilmemesi ilişkilerin öncelikleri olmuştur. Ayrıca dönemin başında Türkiye'nin tam üyelik girişimi neticesinde ortaya çıkan olumsuz tablo da göz önüne alındığında, Türkiye'nin AET'yi herhangi bir şekilde yönlendirme kapasitesinin olmadığı anlaşılmaktadır (Akçiçek ve Erdoğan, 2013: 27-32).

Türkiye'nin o dönem uluslararası örgütlerle bağı ve bu örgütler içerisinde sahip olduğu kapasite incelendiğinde en dikkat çeken durumların başında Türkiye'nin İKÖ ile ilişkileri gelmektedir. Yugoslavya iç savaşının yaşandığı yıllarda İslami duruşu, dini konulara karşı duyarlılığı, İslam dünyasının sorunlarına ilgisi ve Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) gibi birçok

birimin yönetimine ve/veya ev sahipliğine sahip oluşu Türkiye'yi İKÖ içerisinde etkin bir üye haline getirmiştir (Çatalbaş, Tellal, Denk, 2013: 185-86). Keza örgütün Yugoslavya krizine karşı takındığı tavır ve aldığı kararlar incelendiğinde Türkiye'nin İKÖ'yü yönlendirebilme, gündemini belirleyebilme ve kararlarını şekillendirebilme kapasitesine sahip olduğu anlaşılacaktır.

Türkiye'nin bölgeye yönelik dikkat çeken girişimlerinden ilki NATO nezdinde başlattığı ve Sırlara karşı bir askeri harekâtın gerekliliğini vurgulayan çabalarıdır. Bahse konu çabaların NATO nezdinde beklenen etkiyi doğurmadığı aşikârdır. Bazı Avrupa ülkelerinin karşı çıkması neticesinde ancak güvenli bölgeler oluşturulmasına ilişkin seçenekler değerlendirilmiştir. Ancak, Türkiye'nin savaşın erken zamanlarında yapmış olduğu bu girişimden sonra çatışmaların şiddetlenmesi ve sivillerin daha çok zarar görmesi neticesinde ABD konuya müdahil olmuştur. ABD, Türkiye'nin savunduğu ve NATO tarafından reddedilen askeri müdahale seçeneğinin BM nezdinde masaya yatırılmasını ve Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmesini sağlamış, daimi üyelerden Rusya ve Çin'in reddetmesinin ardından konuyu bu kez de NATO gündemine getirmiş, NATO içerisindeki ağırlığının ve başat rolünün neticesinde askeri müdahale seçeneğinin hayata geçmesini mümkün kılmıştır. Türkiye'nin bu dönemde BM Güvenlik Konseyi'nde daimi veya geçici üye olmaması sebebi ile konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne taşıyamadığı açıktır. BM içerisindeki pozisyonu itibari ile ABD bunu gerçekleştirmiş, ancak istediği sonucu alamamıştır. Aynı şekilde NATO içerisinde başat güçlerden olmayan Türkiye, askeri müdahale seçeneğinin NATO nezdinde etki doğurmasını sağlayamamış, NATO'nun önder ülkesi konumundaki ABD ise aynı seçeneği BM'den sonra NATO gündemine de almış ve NATO'nun müdahaleyi başlatmasına vesile olmuştur. İlk dönem hava saldırılarının Sırp güçlerini durdurmada yetersiz kalması sebebi ile ABD yine ağırlığını kullanarak saldırıların artmasını sağlamış ve Sırp birlikleri geri çekilmeye zorlanmıştır. Türkiye yapılan askeri müdahaleye asker göndermek sureti ile dâhil olmuştur. Askeri müdahale seçeneğinin kullanılması örneği BM içerisinde Güvenlik Konseyi üyesi olmanın ve NATO içerisinde ağırlığa sahip bir aktör olarak yer almanın önemini ispatlamaktadır.

Öte yandan, Türkiye'nin girişimde bulunduğu örgütlerden olan İKÖ nezdinde yapmış olduğu faaliyetler farklı bir açıdan önem taşımaktadır. 17-18 Haziran 1992 tarihlerinde gerçekleştirilen dışişleri bakanları düzeyindeki toplantıda Türkiye, İKÖ'nün BM'den Sırp saldırılarının durması için gereken adımların atılmasını talep etmesini sağlamıştır. Ayrıca uygulanan ambargonun Boşnaklara daha fazla zarar verdiğini ve kaldırılması gerektiğini Türkiye İKÖ gündemine de getirmiştir. İKÖ'nün Türkiye'nin talebi ile BM nezdinde girişimde bulunması Türkiye'nin İKÖ içerisinde sahip olduğu etkinliği gösteren bir ipucudur. Türkiye bahse konu dönemde İKÖ'nün dönem başkanı ve İslam coğrafyasına olan ilgisi ve bağları sebebiyle etkin bir üyesi konumundadır. Bir uluslararası örgütte etkin bir üye olmanın ve dönem başkanlığı gibi bir görevi ifa etmenin haiz olduğu önem,

Türkiye'nin İKÖ nezdindeki girişimlerden istediği sonuçları alması neticesinde bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin o dönemde İKÖ nezdinde sahip olduğu etkinliği ve İKÖ'yü Balkan krizinde aktif bir örgüt haline getirme çabalarının daha iyi anlaşılmasına vesile olan bir başka olay ise Kasım 1992'de İstanbul'da düzenlenen Balkan Konferansı'dır. Balkan Konferansı'nın ABD'nin pek de rızası olmadan Türkiye'nin kendi inisiyatifi ile toplandığı önceki bölümlerde açıklanmıştı. Bahse konu konferansa İKÖ de örgüt olarak katılmış, bu katılım Türkiye'nin dönem başkanlığında ve Türkiye'nin girişimleri ile gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Yugoslavya'daki iç savaşa ilişkin yapmış olduğu en büyük girişimlerden biri ise BM nezdinde gerçekleşmiştir. Türkiye Ağustos 1992'de BM'ye çatışmaların durdurulmasına ilişkin bir Eylem Planı sunmuştur. Eylem Planı'nda öncelikle Sırp saldırılarının durdurulmasını teminen bir dizi diplomatik önlemlerin alınması, istenilen sonuçların alınamaması halinde ise askeri müdahale seçeneğinin değerlendirilmesi yer almıştır. Savaşın erken sayılabilecek bir safhasında Türkiye'nin ortaya koyduğu bu girişim önemli olmakla beraber BM nezdinde istenilen sonucu ortaya koymamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda BM'nin ve NATO'nun krize dair yapmış olduğu müdahaleler ve benimsediği politikalar incelendiğinde bahse konu eylem planına paralel davrandığı görülmektedir. Türkiye'nin BM içerisinde yeterli ağırlığa sahip olmamasından dolayı benimsenmesini istediği politikalar belirli bir süre sonra başka etkin aktörlerin talep etmesi neticesinde BM'ce benimsenmiştir. BM'de aktif ve etkin bir üye olmanın dış politika etkinliğinde haiz olduğu önem Türkiye'nin Eylem Planı girişiminde de ortaya çıkmaktadır.

Bahse konu dönemde Türkiye ile AET ilişkileri Gümrük Birliği'nin tamamlanması ekseninde ilerlemekteydi ve yakın tarihte üyeliğe ilişkin Türkiye'nin kaygılar taşımasına sebep olan gelişmeler yaşanmıştı. Dolayısı ile Türkiye'nin AET nezdinde herhangi bir yönlendirme kapasitesine haiz olmadığı açıktır. Ancak, dikkat çeken hususlardan biri AET tarafından organize edilen Londra Konferansı'na Türkiye'nin de davet edilmesidir. AET'nin Türkiye'yi Eski Yugoslavya'yı oluşturan ülkeler ile o dönem AET'yi oluşturan ülkelerin katıldığı bir konferansa dâhil etmesi hem Türkiye'nin bölgeden bir güç olarak sayılmasının hem de İKÖ nezdinde sahip olduğu önemin bir sonucudur. Dolayısı ile Türkiye AET'nin bir unsuru olarak değil, Balkanlar bölgesinin ve çatışmaların en çok yankı bulduğu İslam coğrafyasının bir unsuru olarak görülmüş, bu çerçevede Londra Konferansı'na davet edilmiştir.

SONUÇ

Türkiye birçok sebepten dolayı Balkanlarda yaşanan ve Yugoslavya'nın parçalanması ile sonuçlanan krize müdahale etme ihtiyacı duymuştur. Her şeyden evvel, küçük de olsa belirli bir toprak parçası Balkanlarda olan Türkiye, ülke kimliğini tanımlarken kendini bir Balkan ülkesi olarak da sunmaktadır. Balkan ülkesi olma tanımının ve kabulünün çeşitli sebepleri vardır. İlk olarak beş asır süren Osmanlı egemenliği bölgeye Türkiye ile inkâr edilemez bir kültür birliği, dinsel, etnik ve ekonomik benzerlikler sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'de bulunan Balkan göçmenleri ile onların anavatanları ile kurdukları bağlar Türkiye'nin krize yönelmesinin temel sebeplerinden biri olmuştur. Tüm bu hususların yanında Balkanlar bölgesi Türkiye'nin Avrupa ile arasındaki köprü olması sebebi ile de Türkiye için ayrı bir öneme haizdir.

Tüm bu sebepler neticesinde Türkiye, başta BM olmak üzere birçok uluslararası örgütü bölgeye yönlendirme çabalarında bulunmuştur. Bu çabalardan bazıları Türkiye'nin istediği sonuçları doğurmuş, ancak bazılarında ise Türkiye istediği etkiyi yaratamamıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler birlikte ele alındığında, girişimlerin istenilen etkiyi yaratıp yaratmama durumlarının Türkiye'nin o dönem girişimde bulunduğu uluslararası aktörün nezdinde sahip olduğu güç ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Türkiye tarafından bazı örgütler nezdinde savaşın erken safhalarında bazı hususlar dile getirilmiş, bazı politikaların benimsenmesi istenmiş ve bazı kararlar alınması talep edilmiştir. Bu talepler dönemin konjonktürü ve Türkiye'nin bu örgütler içerisinde sahip olduğu kapasitenin bütünleşik bir sonucu olarak sonuçsuz kalmıştır. Savaşın ilerleyen dönemlerinde ise benzer talepleri, önlemleri ve girişimleri konu edinen ve önemli aktörler tarafından aynı uluslararası aktörlerin dikkatine sunulan politikalar ise bu örgütler tarafından dikkate alınmıştır. Bu çalışma kapsamında ele alınan politikalar ve bu politikaların sonuçları; Türkiye'nin uluslararası örgütlerdeki temsil gücü, kapasitesi, örgütü yönlendirebilme yeteneği ve etkinliğinin önem verdiği bir bölgede yaşanan krizler konusunda yaptığı girişimlerin sonuçlarında belirleyici olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bütün bu örnek olaylar, Türkiye'nin başta AB'ye tam üyelik ve BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği gibi uluslararası örgütlerde rol üstlenme ve önemli bir pozisyonu işgal ederek yer alma hedeflerinin ve politikalarının ne kadar doğru ve elzem olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar ve Afrika'nın arasında yer alan, Batı ile güçlü bir işbirliği olan ve tüm bu bölgelerle koparılamaz ve yok sayılamaz bağlara sahip olan bir bölgesel güç olarak, bu bölgelerin herhangi birinde bugün yaşanan veya ileride yaşanabilecek olan bir trajediye müdahale etme kapasitesini arttırmak ve olumlu sonuçlar alabilmek adına aktif dış politika ve uluslararası örgütlerde rol alarak etkin olma politikalarını uygulamaya devam etmesi, hatta bu konudaki girişimlerini ve çabalarını arttırması şarttır. Daha önce de zikredildiği üzere, Türkiye'nin bölgesel konumu ve stratejik önemi sahip olduğu bir değer olduğu

kadar bir sorumluluktur da. Bu sorumluluğun layığı ile yerine getirilmesi ise ancak etkili bir temsil, çok kanallı girişim yapabilme kapasitesi ve uluslararası örgütlerde önemli pozisyonlarda yer alma ile gerçekleşebilecektir.

KAYNAKÇA

Akçiçek, A. & Erdoğan, M. M. (2013). 1989-1993 dönemi Türk dış politikası. K. Yakut & M. M. Erdoğan (Der.), *Türk dış politikası II* içinde (ss. 26-54). Eskişehir: Açıköğretim Yayınları.

Akyürek, S. & Bilgiç, H. S. (2012). *Balkanlarda Türkiye ve Türk algısı*. Ankara: Bilgesam Yayınları No: 49.

Alkan, N. (2013). Yugoslavya'nın dağılması. B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar el kitabı: çağdaş Balkanlar* içinde (ss. 34-58). Ankara: Akçağ Yayınları.

Baharçiçek, A. (2003). Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Balkanlar politikası. T. Göksu & H. H. Çevik & A. Baharçiçek & A. Şen (Der.), *1980-2003 Türkiye'nin dış, ekonomik, sosyal ve idari politikaları* içinde (ss. 7-23). Ankara: Siyasal Kitapevi.

Bozkurt, G. S. (2010). Tito sonrası dönemde eski Yugoslavya bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 51-95.

Çatalbaş, N. & Tellal, E. & Denk, E. (2013). Sui-Generis örgütler. Ç. Özen & Ö. Tonus (Der.), *Uluslararası Örgütler* içinde (ss. 170-199). Eskişehir: Açıköğretim Yayınları.

Demirtaş Coşkun, B. (2007). Ankara ve Berlin'in Bosna savaşı'na yönelik politikaları: karşılaştırmalı bir inceleme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4 (13), 57-88.

Demirtaş Coşkun, B. (2010). Kosova'nın bağımsızlığı ve Türk dış politikası (1980-2008). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (27), 51-86.

Finlan, A. (2004). *The collapse of Yugoslavia (1991-1999)*. Northants: Osprey Publishing.

Giibs, D. (2009). *First do not harm: humanitarian intervention and the destruction of Yugoslavia*. Nashville: Vanderbilt University Press.

Gülseren, C. (2007). Deneme: Balkanlardaki Türk izleri. *Somuncu Baba Dergisi*, (54-57).

Karpat, K. (2013). Geçmişten bugüne Balkanlar. *Çerçeve: Yüzyıl Sonra Balkanlar*, (62), 36-39.

- Kenar, N. (2013). Bosna Hersek savaşı. B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar el kitabı: çağdaş Balkanlar* içinde (ss. 182-204). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Keskin, F. (2013). Birleşmiş Milletler. Ç. Özen & Ö. Tonus (Der.), *Uluslararası örgütler* içinde (ss. 26-58). Eskişehir: Açıköğretim Yayınları.
- Koka, Ş. (2013). Sosyalist Yugoslavya dönemi. B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar el kitabı: çağdaş Balkanlar* içinde (ss. 23-32). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kuloğlu, A. (2009). 60 yıllık ittifak: NATO ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 1(4), 52-65.
- Meier, V. (2005). *Yugoslavia: a history of its demiss*. New York: Routledge Publishing.
- Nasuhbeyoğlu, T. (2008). Balkan tarihine genel bir bakış. *Pusuladerneği Dergisi*. http://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/balkan_tarihi.pdf, (Erişim Tarihi: 15.05.2015).
- Oran, B. (2012). *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öksüz, H. & Okur, M. (2013). Birinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar. B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar el kitabı: tarih* içinde (ss. 607-620). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özey, R. (2013). Balkanların coğrafi yapısı. B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar el kitabı: tarih* içinde (ss. 25-46). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özey, R. (2013). Balkanların siyasi coğrafyası. *Çerçeve: Yüzyıl Sonra Balkanlar*. (62), 4-21.
- Ramed, S. (2002). *Balkan babel: the disintegration of Yugoslavia from the death of Tito to the fall of Milosevic*. Colorado: Westview Press.
- Sander, O. (2013). *Siyasi tarih: 1918 – 1994*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Schabas, W. (2006). *The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*. New York: Cambridge University Press
- Tesfa-Yohannes, A. The contribution of Turkish Serbian relations towards improving security in the Western Balkans. *Bilge Strateji Dergisi*. 2(5), 233-255.
- Türbedar, E. (2013). Kosova sorunu. B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar el kitabı: çağdaş Balkanlar* içinde (ss. 136-148). Ankara: Akçağ Yayınları.

TDK (2015). *Büyük Sözlük*.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT.S.54dba863957af8.80013332 (Erişim Tarihi: 14.04.2015).

Usul, A. R. (2013). *Batı sonrası dünyaya doğru Türk dış politikası*. MÜSİAD Araştırma Raporları: No: 82.

Werz, M. ve Hoffman W. (2015). Amerikan perspektifinden ABD-Türkiye ortaklığı: bir adım ileri, üç adım geri. *USAK Analist Dergisi*, 4 (48).

Yılmaz, S. (2011). Türkiye-NATO ilişkilerinde 60 yılın bilançosu: ne NATO ile ne de NATO'suz!. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*.
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2011/04/26/6167/turkiye-nato-iliskilerinde-60-yilin-bilncosu-ne-nato-ile-ne-de-natosuz> (Erişim Tarihi: 20.05.2015).